

selskih pastyirey (Guideline for rural pastors), 30, 426-437 (in Russ.)

10. Concerning the article "The priest as a rural owner" (1863). *Rukovodstvo dlya selskih pastyirey (Guideline for rural pastors), 7, 204-222 (in Russ.)*

11. Nikolaev, V. (1907). *Insistent necessity of the material providing of the Orthodox clergy. Rukovodstvo dlya selskih pastyirey (Guideline for rural pastors), 20, 58-65 (in Russ.)*

12. Golubinskiy, E. E. (1913). *About reform in the way of life of Russian Church. Moscow: Emperor's Society of history and antiquities Russian (in Russ.)*

13. Pevnitskiy, V. (1886). *Priest. Preparation for the priesthood and the life of the priest. Kyiv: Printing-house of A. N. Ivanov (in Russ.)*

14. Korolev, P. I. (1863) *To the question about the improvement of way of life of clergy. Podolskie eparhialnyie vedomosti (Podolsk diocesan lists), 19, 752-758 (in Russ.)*

15. *The modern way of life of our clergy and how to improve this way of life by local resources? (1880). Podolskie eparhialnyie vedomosti (Podolsk diocesan lists), 49, 577-600 (in Russ.)*

16. *To the question about the improvement of way of life of clergy (1863). Podolskie eparhialnyie vedomosti (Podolsk diocesan lists), 14, 567-572 (in Russ.)*

17. *About lease of church and monastery lands (1904). Rukovodstvo dlya selskih pastyirey (Guideline for rural pastors), 50, 387-388 (in Russ.)*

18. Broyakovskiy, S. (1896) *One of the means to improve the material life of the Orthodox clergy. Rukovodstvo dlya selskih pastyirey (Guideline for rural pastors), 14, 345-348 (in Russ.)*

B. Opria

CHURCH LAND AND THE PROBLEM OF IT USE BY ORTHODOX PARISH CLERGY IN RIGHT-BANK UKRAINE IN THE SECOND HALF OF XIX – BEGINNING OF XX CENTURY

The agrarian question in the second half of XIX – beginning of XX century was important for all layers of that time society including for the Orthodox parish clergy. Tsarist government regarded land as a resource, which can greatly financially secure church clergy. The key issue to ensure the clergy was that the land was distributed unevenly in some parishes allotment barely reached the minimum standards, the other – the ground was too much. This situation has caused constant complaints from the clergy.

The controversial point was granting land to churches in western and southwestern dioceses where this process is met resistance from landowners Catholics.

An important aspect of ensuring the clergy using lands was the issue of it cultivation. Village priests do not always have the opportunity to hire seasonal workers and often cultivated church land by themselves, that had negatively result for the quality of the performance of their direct duties.

Trying to force peasants to unpaid work on the church land often led to tension in relations between the congregation and the church clergy. Among the representatives of the spiritual state there was no single position on church land cultivation: some thought it was a useful business, other – considered it as shameful and disgraceful things and others like that. Among the clergy on the pages of church periodicals were ongoing discussions on the issue of church land and its maximum use.

Consequently, improve financial position of the Orthodox parish clergy in the Right-Bank Ukraine in the

study period was real, but the amount of income is largely dependent on the quantity and quality of land, as well as the relationship of the church clergy with congregation. When the parish led the wise priest who created harmonious relations not only in the middle of the clergy, but in the middle of the parish, the villagers were happy to help cultivate the church land, which certainly influenced on the level of the material providing the clergy in general.

Key words: agrarian question, church land, Orthodox clergy.

УДК 329(477.46) "1907/1910"

О. М. Федьков

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА СПІЛКА РСДРП НА ЧЕРКАЩИНІ В ПЕРІОД РЕАКЦІЇ

Українська соціал-демократична спілка РСДРП утворилася напередодні першої російської революції і згодом перетворилася на міцний соціал-демократичний союз російської марксистської партії, який охопив своїм впливом Київську, Подільську, Волинську, Чернігівську, Полтавську та частину Бессарабської та білоруської Могилівської губерній. Спілка в своїй діяльності орієнтувалася на меншовицьку фракцію РСДРП. Проте праця цієї громади та її місцевих осередків залишається невивченою. Тому стаття присвячена роботі УСДС на Черкащині. Доба реакції розпочалася розпуском II Державної думи та репресіями проти діячів соціалістичних і ліберальних партій. Обшуки та арешти проти активістів Української соціал-демократичної спілки РСДРП. Завдяки діяльності секретних співробітників та системи перлюстрації листів охранка виявилася добре поінформованою про діяльність Спілки. Роботі соціал-демократів перешкождали члени консервативно-монархічних союзів, які поширювали свій вплив серед робітничого класу. Унаслідок перманентних обшуків і арештів, скоротилася мережа та чисельність осередків УСДС. Серед членів спілчанських громад була значна кількість євреїв. Попри репресії, продовжувалась діяльність спілчанських організацій на Черкащині, які входили в Південно-Київський район УСДС. У цей час соціал-демократи Черкас, Умані, Шполи, Златополя та інших населених пунктів прагнули консолидувати людські, фінансові та матеріальні ресурси для пошкваллення своєї роботи. На чолі Південно-Київського району перебував відомий соціал-демократ М. Урицький, а Черкаську громаду очолювали спочатку Д. Милославський, а з жовтня 1907 р. – Г. Александров. Спілчани продовжували роботу серед робітників, селян і військових і зуміли організувати одноденний страйк у зв'язку з початком судових засідань над членами думської фракції соціал-демократів. З метою покращення координації роботи та її пошкваллення керівництво району запланувало скликання конференцій. Попри проведені заходи, організувати роботу форумів не вдалося. Спілчанські громади піддавалися неперервним репресіям.

Ключові слова: Українська соціал-демократична спілка РСДРП, Спілка, Черкаси, реакція, жандарми, репресії.

Постановка проблеми. Генеза та розвиток політичних партій і спілок в українських губерніях Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. активно вивчається на сучасному періоді розвитку історичної науки. Водночас, учені зосереджують увагу

переважно на роботі центральних установ, характеризують загальні тенденції партійного життя і недостатньо вивчають діяльність місцевих організацій. Відтак, ця проблема залишається слабо дослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Українська соціал-демократична спілка утворилася напередодні першої російської революції. Це сталося внаслідок розколу, який відбувся наприкінці грудня 1904 р. (на початку січня 1905 р. за н. с.) під час засідань «II невідбутого з'їзду» Революційної української партії (РУП) та внаслідок низки подій, що розігралися відразу після нього. 31 грудня 1904 р. (13 січня 1905 р. за н. с.) зі складу РУП вийшли діячі її Закордонного комітету та представники окремих партійних громад (М. Меленевський, П. Канівець, М. Корінецький, П. Крат, М. Ткаченко та інші), які обстоювали входження української соціал-демократії на автономних засадах до складу Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП). Ці діячі поділяли теоретичні підходи та тактику меншовицької фракції російських марксистів. Вони створили соціал-демократичну групу, що незабаром отримала назву Українська соціал-демократична спілка (УСДС). Через місяць, 2 (15) лютого 1905 р., УСДС увійшла до складу РСДРП на автономних засадах і надалі тісно співпрацювала з меншовиками. В добу революції Спілка перетворилася на великий і міцний соціал-демократичний союз російської соціал-демократії, який поширював свій вплив на п'ять українських (Київська, Подільська, Волинська, Чернігівська і Полтавська) та деякі суміжні терени Бессарабської та білоруської Могилівської губерній романівської імперії. Проте, в період реакції УСДС опинилася в стані кризи. Вона виявилася в ідеологічній сфері; соціал-демократи розчарувалися в програмі РСДРП і переходили в інші політичні організації, використовували методи боротьби, притаманні есерам і анархістам. В організаційному плані криза виявилася в скороченні кількості та чисельності громад, послабленні взаємодії між ними та керівництва з боку Головного комітету (ГК), а з листопада – Центральної групи Спілки (ЦГС). Це відбувалося під тиском правоохоронних органів царизму та діяльності консервативно-монархічних організацій. Зазначені процеси знайшли відтворення в низці публікацій сучасних дослідників [1; 2; 3; 4].

Попри це, діяльність регіональних спілчанських осередків залишається слабо дослідженою. Тому **метою** цієї статті є з'ясування суспільних умов і праці регіональних осередків Української соціал-демократичної спілки РСДРП на Черкащині на початку доби реакції. Ця публікація є своєрідним продовженням іншої статті автора, опублікованої в «Українському селянині» [5].

Виклад основного матеріалу. Микола II та представники правлячого режиму, готуючись до розпуску II Державної думи, очікували від представників соціалістичних і ліберальних партій рішучої реакції. Для попередження політичних протестів, правоохоронні органи вдалися до широкомасштабних ліквідацій – трусів і, за виявленням для цього підстав, арештів. Зазначені слідчі дії зачіпали різні політичні партії. У середині – другій половині 1907 р. охоранка двічі провела ліквідації членів комітетів і організацій Української Спілки: в першій половині червня та 29 жовтня – 1 листопада (останню

приурочили до обласної наради УСДС) [6, арк. 53, 69; 7, арк. 43], а окремі труси та арешти провадилися перманентно.

Про масштаби слідчих дій охоранки в Київській губернії засвідчує складений напередодні розпуску II Державної думи у Київському ГЖУ «Список осіб, які входять до складу Українського союзу «Спілки» Російської соціал-демократичної робітничої партії, які по агентурних даних підлягають ліквідації» [8, арк. 189–198]. Передбачалося провести труси в Черкасах у П. Бабіцької, М. Баленка, Е. Володарської, А. Заславського, Ф. Цейтлін, М. Дацкевича, Я. Донського, О. Чернявського, якогось Бориса (як згодом з'ясувалося – Г. Александрова), на станції Бородянка – у Василя та Михайла Бахирів, на станції Бобринська – в О. Меленкевич та інших [8, арк. 196–196 зв.]. Зазначені слідчі дії призвели до певної дезорганізації роботи Спілки на Черкащині.

У боротьбі з Українською соціал-демократичною спілкою РСДРП царська охоранка стала успішніше використовувати таємних агентів, які працювали в складі соціал-демократичних осередків і в організаціях інших політичних партій. Про становище з секретною агентурою станом на лютий 1908 р. у Київському ГЖУ доповідав начальнику Південно-Західного охоронного відділення чиновник для особливих доручень Зеленцов. Він інформував про становище партійних організацій і наявність у них агентів. Чиновник відзначав, що в Черкасах працювали окремі соціал-демократи, «але співробітника по цій партії немає» [9, арк. 236, 237, 237 зв.]. Однак, губернське жандармське управління мало низку секретних агентів в інших партійних організаціях, які інформували про роботу спілчанських громад [6, арк. 53]. Так, провал керівного «колективу» Уманської організації РСДРП наприкінці січня 1908 р. указував на провокаторську діяльність «товариша Івана». Про це уманські спілчани повідомляли керівників УСДС. Останні, натомість, інформували про те, що Івана свого часу обрали від Уманського району на жовтневу 1907 р. конференцію Спілки. Діяльність цього товариша пов'язували з провалами Фастівсько-Васильківського району та Черкаської організації [6, арк. 88–91]. Зазначений секретний співробітник інформував правоохоронців і про діяльність черкаських спілчан.

На початку доби реакції Українська соціал-демократична спілка складалася з 13 «районів, які природньо слагалися». Зазначені партійні територіальні одиниці не співпадали з офіційним адміністративно-територіальним поділом губерній. На теренах Київської губернії функціонували – Північно-Київський або Сквирсько-Васильківський і Південно-Київський або Черкасько-Чигиринський райони. І хоча проект статуту, схвалений ГК 18 липня 1907 р., визначав, що «районом вважається союз організацій, які нараховують не менше 500 членів партії, що сплачують членський внесок і активно працюють» [8, арк. 9, 9 зв.], проте ця норма, швидше за все, відбивала ситуацію періоду минулої революції, ніж існуючі тенденції доби реакції. На жовтень 1907 р. до розподілу області УСДС внесли деякі корективи. На той час, унаслідок репресій, деякі комітети, зокрема Сквирсько-Васильківський районний, розпалися й тому на Київщині створили чотири райони [10, арк. 615]. Проте, добре виписаний на папері новий розподіл партійних громад, на практиці мав низку вад. Так,

існували проблеми поділу соціал-демократичних організацій у Південно-Київському районі. На це вказував черкаський спілчанський діяч Г. Александров. 24 жовтня 1907 р. він повідомляв про отримання напередодні директивного листа ГК № 11, у якому подавалося нове районування. Він зауважував, що при розподілі населених пунктів «допущені суттєві неточності: Уманський і Чигиринський повіти об'єднані в один район». Місцевий спілчанський працівник також інформував киян, що «обслуговувати Кам'янку, Фундуклівку, Лебедин та інші пункти з Умані майже неможливо». Він вважав, що «частину Чигиринського повіту до Фастівської [залізничної] гілки та від станції Бобринської до Знам'янки з прилеглими селами зручніше всього передати Черкасько-Смілянському району, а другу частину передати в Шполу, якщо там вдасться зорганізувати район» [11, арк. 114]. Отже, визначена керівним органом УСДС структура партійної громади вимагала удосконалення.

При формуванні мережі спілчанських організацій відбувалися деякі спонтанні зміни, зумовлені наступом реакції. Якщо в період революції відбувалося ділення більших районів на підрайони для раціональнішого ведення партійної роботи, то тепер спостерігалася зворотна тенденція – об'єднання менших районів між собою для консолідації людських, фінансових і матеріальних ресурсів. Так, 3 грудня 1907 р. Уманська організація звернулася з листом у Черкаси з пропозицією об'єднатися з іншими осередками (Чигирин, Кам'янка, Бобринська, Сміла та Черкаси) для спільної роботи. Автор листа повідомляв, що обидві організації мають друкарні, які не діють через нестачу коштів і працівників. Він пропонував, не дочікуючись об'єднаної конференції, з'єднати обидві друкарні в одну, акумулювати кошти та розпочати видавничу роботу. Не претендуючи на власність майна, уманські спілчани пропонували розмістити її в Умані, оскільки в них є «інтелігентні сили», за допомогою яких можна видавати навіть газету та готові виділити 20–25 руб на функціонування цього підприємства [11, арк. 129, 129 зв., 130]. Водночас, із добутого жандармами «цілком таємним шляхом» листів стало відомо, що на початку грудня 1907 р. у Шполі діяла «друкарня, що випускала листки», але, з якихось міркувань, її хотіли доправити до Черкас (в останньому населеному пункті лише вишукували квартиру для неї і за успіх, поки що, не ручалися) [11, арк. 137, 144]. Отже, громади УСДС Київщини прагнули в умовах реакції консолідувати зусилля з ведення партійної роботи.

Ускладнилося фінансове становище Головного та місцевих комітетів соціал-демократичних громад. Доходи Черкаської організації УСДС станом на початок жовтня не перевищували мізерних 15–20 рублів на місяць. Проте, оскільки за ГК числився давній борг перед черкаською громадою, то представники останньої просили в його рахунок надіслати літературу та утримувати 10 % їхніх відрахувань [12, л. 222 об.]. Зрозуміло, що в умовах кризи фінансів ГК УСДС пропозиція проведення подібних операцій нагадувала рекомендацію з торгівлі повітрям. Водночас, надходження смілянських спілчан складала 50–60 рублів. Подаючи цю інформацію, очільник Черкаської організації зазначав,

що керівний орган Спілки може зміцнити своє становище за їхній рахунок [12, л. 222 об.].

Для подолання організаційної кризи, Головний комітет прагнув скликати обласний з'їзд Спілки. Спочатку його планували провести на початку липня, а згодом – у першій декаді вересня 1907 р. [11, арк. 91, 97; 10, арк. 311]. Проте, в спілчанських організаціях панував хаос і переважна більшість громад не могла надіслати делегата. Наприкінці серпня черкаські спілчани заявили, що вважають «абсолютно неможливим влаштувати зараз обласний з'їзд у зв'язку з повною нашою невідготовленістю і відсутністю міцних організацій на місцях» [12, арк. Л. 207 об.]. Врешті, з'їзд так і не провели, але на 28 жовтня 1907 р. намітили проведення наради області УСДС.

Завдяки донесенням таємної агентури, охоранці стало відомо про підготовку зазначеної наради. Діяч Черкаської організації Спілки Борис (Г. Александров) 24 жовтня 1907 р. повідомляв про отримання напередодні директивного листа ГК № 11 про скликання зібрання і зазначав, що за такої короткої термін – декілька днів, немає ніякої можливості об'їхати весь район, влаштувати нараду й обговорити питання порядку денного [11, арк. 114]. Він інформував, що делегата наради виберуть вузьким «колективом Черк[аси], Сміла-Бобрин[ська], можливо Рогм[істрівка], Городище і Кам['янка]» [11, арк. 114].

Південно-Київський або Черкасько-Чигиринський район УСДС, за даними Київського ГЖУ діяв під керівництвом відомого соціал-демократа М. Урицького. У Черкаській організації Спілки на початку серпня, за словами її очільника, «товариша Давида» (Д. Мілославського), «стан справ... відносно терпимий». Проте, відчувався гострий брак коштів. Звертаючись до Грицька (Г. Довженка), єдиного працюючого члена Головного комітету УСДС, він нагадував про давній борг керівного органу перед Черкаською організацією у 300 рублів. «Ми просимо негайно, будьте ласкаві, вишліть у його (боргу – О. Ф.) рахунок декілька рублів, хоча б 30–40», – наполегливо прохав Давид [13, арк. 74]. Проте, знаючи стан фінансів УСДС, думаємо, що це його прохання залишилось невиконаним.

3 жовтня 1907 р. Черкаську організацію УСДС очолив Г. Александров (Борис, Всеволод). У листі в ГК, датованому 10 жовтня 1907 р., керівник черкаських спілчан нагадував про невиконане його прохання про надання явки в Єлисаветграді. Потреба в цій адресі зумовлювалася необхідністю налагодження зв'язків із робітниками станції Знам'янка, яка входила в Південно-Київський район УСДС, і з єлисаветградськими залізничниками [12, л. 222]. 24 жовтня Борис інформував також про становище Черкаської організації: друкарської техніки немає, тому видати листок власними зусиллями неможливо, але якщо ГК видрукує, то просили надіслати їм 1000 екземплярів. Водночас, попри важку ситуацію в організаціях, черкашани пропонували провадити певні політичні акції. Вони ініціювали видання від імені усієї області чи від кожного району окремо протесту-резольоції з приводу суду над депутатами соціал-демократами П. Державної думи а також проведення з цього приводу одноденного страйку [11, арк. 114].

Наприкінці жовтня та на початку листопада 1907 р. жандарми здійснили чергову ліквідацію по організації УСДС. У Черкасах і Смілій 30 жовтня та 1 листопада

провели труси в 14 осіб та здійснили арешти. У спілчан виявили докази їхньої «злочинної діяльності» – партійне листування та нелегальну літературу. П'ятьох заарештованих: козака В. Бахіра, міщан М. Дацковського, Л. Ринського, Ф. Цейтліну та робітника О. Чернявського адміністративним порядком вислали на два роки в Архангельську губернію під гласний нагляд поліції [7, арк. 43, 43 зв., 44]. Зазначені заходи негативно вплинули на становище спілчанських громад. За словами спілківського активіста з Черкас Б. Александрова (грудень 1907 р.), «останні арешти викликали солідну паніку» в організаціях Київської губернії в Черкасах, Смілі та Кам'янці. «Доведеться дати публіці маленький відпочинок», – зазначав він [11, арк. 118].

Тим часом тривала робота громади УСДС у Черкасах. Про неї відомо з перлюстрованих листів і доповідей секретних агентів. Бюджет Черкаської організації РСДРП був мізерним; надходження в організацію в листопаді–грудні 1907 р. складали лише 31 руб і 86 копійок і рік вона закінчила з 15-рублевим дефіцитом [14, л. 19 об.]. Про діяльність черкаських спілчан ретельно повідомляв таємний співробітник охоранки, який брав участь у нарадах, організованих провідниками Південно-Київського району М. Урицьким і Черкаської організації Г. Александровим. На нараді 6 листопада 1907 р. обговорювали питання про проведення масових акцій 22 листопада, у зв'язку з початком суду над членами соціал-демократичної фракції II Державної думи. М. Урицький пропонував видати прокламацію та підготувати наказ із протестом проти суду. Під наказом планували зібрати за допомогою революціонерів якомога більше підписів селян. Агент охоранки зумів навіть зробити копію з проекту наказу, складеного М. Урицьким. У ньому засуджувався несправедливий суд, вимагалось відкритого розгляду справи та висловлювалися слова солідарності «з усією діяльністю фракції». З метою обговорення питання про використання «прийомів пропаганди серед селян», передбачалося наприкінці листопада скликати дві конференції; в Смілі за участю сільських організацій Звенигородського, Черкаського і Чигиринського, а в Умані – Уманського і Липовецького повітів. На тій же нараді обговорювали питання про роботу друкарень у Смілі та Умані; із розмов керівників таємному співробітнику стало зрозуміло, що ці друкарні вже обладнані, але не вистачає техніків [6, арк. 47–48 зі зв.].

У день початку судового розгляду справи членів соціал-демократичної фракції, 22 листопада 1907 р., спілчани організували одинденний страйк на Черкаському цвяховому заводі, проте наказ із протестом проти суду, за даними агентури, підписала незначна кількість робітників [6, арк. 51; 7, арк. 44; 15, с. 301]. Така пасивність пролетарів, очевидно, зумовлювалася побоюваннями звільнень із роботи. Соціал-демократи продовжували працювати в армійському середовищі. Серед солдатів Черкаського гарнізону існувала військово-революційна організація РСДРП. Про це М. Урицький повідомив секретного співробітника та обіцяв забезпечити його нелегальними виданнями для поширення серед військових 176 піхотного Переволоченського полку, що дислокувався в Звенигородці [6, арк. 47 зв.]. Отже,

попри несприятливі обставини, спілчани продовжували революційну діяльність.

З найактивніших організацій Української Спілки, з якими взаємодіяли керівники Південно-Київського району називалася Шполянська в Звенигородському та Златопольській в Чигиринському повітах [6, арк. 93, 94]. Як засвідчувала агентура Київського ГЖУ, з листопада 1907 р. у складі Шполянської громади Спілки діяли виключно євреї; жандарми називали прізвища п'ятнадцяти активістів, зокрема студента Київського університету Св. Володимира І. Телятнікова, А. Котлярського, Л. Котлярського, Я.-А. Могилевського, приїжджого агітатора Л.-Я. Геровича та ін. Рядовими членами організації були робітники-євреї Шполянського цукрового заводу. Новелою пройшла інформація про те, що «всі російські робітники належать до «Союзу русских рабочих»» [6, арк. 94, 94 зв.]. Звісно, тут йшлося про робітників-українців, однак показово, що консервативно-монархічна пропаганда мала успіх серед частини пролетаріату. Законспірована діяльність та відсутність агента в Златопольській громаді УСДС у Чигиринському повіті зумовила те, що правоохоронці знали лише її очільницю – Р.-Р. Шегаль [6, арк. 94, 94 зв.].

Під впливом репресій ситуація в Південно-Київському районі УСДС погіршилася. «Становище району жахливе, – інформували вони киян у січні 1908 р., – усе розвалилось, публіка збиратись не хоче, боїться, грошей не дає...» Відтак, розраховувати на швидке скликання районної конференції не доводилося. Черкаські спілчани відверто заявляли секретарю Центральної групи Спілки (ЦГС) Костянтину (А. Френкелю): «Більше грошей звідси не чекайте, поки не налагодиться обласна організація» [14, л. 17]. Зазначену заяву можна було вважати як ультиматум ЦГС.

У відповідь, спілчанські керівники спрямували на допомогу в район члена ЦГС Наума (Л. Гольденфарба). На початку січня 1908 р., за його допомогою, дещо активізувалася робота шполянських спілчан. На 13 січня 1908 р. у Шполі запланували роботу районної конференції, підготовка якої лягла на плечі місцевих соціал-демократів. Наум листовно повідомив про майбутній форум членів міських Черкаської та Звенигородської, містечкових Шполянської, Златопольської та Кам'янської, сільської Лебединської організації. В останній діяли селяни, які бували вже на спілчанських конференціях. 10 січня, за участі Л. Гольденфарба, в Шполі на любительському спектаклі поставили п'єсу «В городе» за твором Юшкевича, 200-рубльовий збір із якої пішов на партійні потреби, зокрема й на організацію конференції. Проте, внаслідок ужитих охоранкою заходів – обшуків в організаторів і спостереження за спілчанами філерів Київського ГЖУ, замість 12–14 делегатів прибуло не більше 3 і форум не відбувся [6, арк. 94, 94 зв.; 11, арк. 144; 16, арк. 7, 7 зв., 14, 14 зв.].

Агенти повідомляли також про низку сходок членів Шполянської громади УСДС, на одній із яких, 26 січня, обговорювали питання про «кінцеву мету прагнень соціал-демократів – створення з Російської держави демократичної республіки» [6, арк. 95]. Маючи значну агентурну інформацію про діяльність спілчан у Шполі та Златополі, 30 січня, 7 і 25 лютого 1908 р. в усіх відомих жандармам активістів провели

труси, а 12 осіб – заарештували [6, арк. 95, 95 зв.; 12, л. 19; 14, л. 57]. Зазначені слідчі дії зупинили розвиток указаних спілчанських організацій.

Висновки. Отже, в добу реакції спостерігалось посилення кризових явищ у складі організацій Української соціал-демократичної спілки РСДРП. УСДС все ще працювала серед робітників, селян і військових, прагнула налагодити видавничу діяльність. У Черкаській громаді Спілки криза проявилася в здійсненні правоохоронними органами арештів і заслання її членів, унаслідок чого скоротилась кількість і чисельність соціал-демократів, у важкому фінансовому становищі спілчанських осередків. Завдяки діяльності агентів охоранки, серед партійців поширювалася атмосфера страху та непевності. Все це призводило до занепаду осередків УСДС.

Список використаної літератури та джерел

1. Головченко В. І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / Володимир Іванович Головченко. – Харків: Майдан, 1996. – 190 с.
2. Федьков О. М. Російський соціал-демократ Ісаак Біск і утворення Української соціал-демократичної спілки / О. М. Федьков // Питання історії України ХІХ – початку ХХ ст. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – Т. 24. – С. 256-275.
3. Федьков О. М. Становлення Української соціал-демократичної спілки / О. М. Федьков // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2014. – Т. 24. – С. 240-254.
4. Федьков О. М. «Товариш Павлов» і розкол РУП / О. М. Федьков // Укр. іст. журнал. – 2015. – № 3. – С. 88-107.
5. Федьков О. М. Діяльність Української соціал-демократичної спілки на Черкащині в 1905–1907 рр. / О. М. Федьков // Український селянин. Зб. наук. праць / за ред. А. Г. Морозова. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, 2016. Вип. 16. С. 51-57.
6. ЦДІАК України. – Ф. 276. – Оп. 1. – Спр. 106.
7. Там само. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 1998.
8. Там само. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 2041.
9. Там само. – Ф. 276. – Оп. 1. – Спр. 75.
10. Там само. – Ф. 1439. – Оп. 1. – Спр. 626.
11. Там само. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 2034.
12. ГАРФ. – 102 ДП ОО. – 1907. – Оп. 237. – Д. 8, ч. 1, пр. 2.
13. ЦДІАК України. – Ф. 318. – Оп. 1. – Спр. 1721.
14. Там же. – Ф. 102 ДП ОО. – 1908 г. – Оп. 238. – Д. 8, ч. 1.
15. Робітничий рух на Україні в роки реакції (червень 1907– жовтень 1910 рр.). Збірник документів / укладачі М. В. Демченко, Т. Б. Слюдікова; відп. ред. М. В. Демченко. Київ: Наукова думка, 1965. 336 с.
16. ЦДІАК України. – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 2388.

References

1. Holovchenko, V. (1996). *From "Independent Ukraine" to the Union for the Liberation of Ukraine. Essays on the history of Ukrainian Social-Democracy at the beginning of the 20th century.* Kharkiv: Maidan (in Ukr.)
2. Fedkov, O. (2009). *Russian Social-Democrat Isac Bisk and the formation of the Ukrainian Social-Democratic Union. Pytannia istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st. (Issues on the history of Ukraine of the XIX - early XX centuries.),* 24, 256-275 (in Ukr.)
3. Fedkov, O. (2014). *Formation of the Ukrainian Social-Democratic Union. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho*

natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Istorychni nauky (Scientific works of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University. Historical sciences), 24, 240-254 (in Ukr.)

4. Fedkov, O. (2015). "Comrade Pavlov" and split of the RUP. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (Ukrainian Historical journal),* 3, 88-107 (in Ukr.)
5. Fedkov, O. (2016). *Activities of the Ukrainian Social-Democratic Union in Cherkasy region in 1905-1907. Український селянин. Збірник наукових праць (Ukrainian peasant. Collection of the scientific works),* 16, 51-57 (in Ukr.)
6. *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv (TsDIAC of Ukraine). File 276. List 1. Fund 106.*
7. *TsDIAC of Ukraine. Fund 274. List 1. File 1998.*
8. *TsDIAC of Ukraine. Fund 274. List 1. File 2041.*
9. *TsDIAC of Ukraine. Fund 276. List 1. File 75.*
10. *TsDIAC of Ukraine. Fund 1439. List 1. File 626.*
11. *TsDIAC of Ukraine. Fund 274. List 1. File 2034.*
12. *State Archive of the Russian Federation (GARF). Fund 102. List 237 (1907). File 6. Part 1.*
13. *TsDIAC of Ukraine. Fund 318. List 1. File 1721.*
14. *GARF. Fund 102. List 238 (1908). File 8. Part 1.*
15. *Labor movement in Ukraine during the years of reaction (June 1907 - October 1910). (1965). In Demchenko, M. (Ed.). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.)*
16. *TsDIAC of Ukraine. Fund 274. List 1. File 2388.*

O. Fedkov

UKRAINIAN SOCIAL DEMOCRATIC UNION IN CHERKASY REGION ON THE EVE OF THE REACTION

The Ukrainian Social Democratic Union of the RSDLP was formed on the eve of the Russian Revolution and later developed into a strong Social Democratic Union of the Russian Marxist party, which influenced Kiev, Podilia, Volyn, Chernihiv, Poltava provinces as well as part of Bessarabia and Belarusian Mogilev province. The activities of the Union focused on the Menshevik faction of the RSDLP. However, the work of the community and its local branches remains unexplored. Therefore, this article deals with the activity of the USDU in Cherkasy region. The reaction was caused by dissolution of the II State Duma and repressions against the members of the socialist and liberal parties. The leaders of the Ukrainian Social Democratic Union of the RSDLP were searched and arrested. Due to the activity of secret agents and the system of opening and inspection of the mail, secret police were well-informed about the activity of the Union. The efforts of the Social Democrats were prevented by the members of the conservative monarchist alliances, who exerted their influence upon working class. Because of permanent searches and arrests, the branches and membership of USDU reduced. There was a great number of Jews among the members of the union community. Despite repressions, the union activity continued in Cherkasy region, which was a part of the South Kiev USDS. Meanwhile, the Social Democrats from Cherkasy, Uman, Shpola, Zlatopol and other settlements aspired to consolidate human, financial and material resources for recovery of the Union work. The leader of the South Kiev USDS was a well-known Social Democrat Moisei Urytskyi and Cherkasy community was headed by Davyd Myloslavskiy, and since October 1907 its head became Grygorii Alexandrov. The members of the Union continued their activities among the workers, peasants and military men and managed to organize a one-day strike as a result of court trials against the Duma faction members of the Social Democrats. In order to improve activity coordination and its recovery the leaders of the region planned to convene the conferences. Despite all the organized events, the forums didn't succeed. The Union communities were subjected to continuous repressions.

Key words: the Ukrainian Social Democratic Union of the RSDLP, the Union (USDU), Cherkasy, reaction, gendarme, repressions.

